

KADOC

Documentatie- en Onderzoekscentrum
voor Religie, Cultuur en Samenleving
Interfacultair centrum K.U.Leuven

NIEUWSBRIEF

01|02|03|04|05|06|07|08|09|10|11|12|2005

KADOC wenst dr. Thomas Coomans van harte proficiat met zijn benoeming tot hoogleraar architectuurgeschiedenis en monumentenzorg aan de Vakgroep Kunstwetenschappen & Archeologie van de Vrije Universiteit Brussel. Dr. Coomans was van april 2001 tot eind september als onderzoeker verbonden aan KADOC. Wij wensen hem een mooie academische loopbaan.

Werkten mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Peter Heyrman / Godfried Kwanten / Patricia Quaghebeur / Luc Vints

Vormgeving / Alexis Vermeylen

Druk / Peeters, Herent

Verschijnt tweemaandelijks / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Kantoor van afgifte / 3000 Leuven 1

Verantwoordelijke uitgever / Emiel Lamberts / Schoonzichtlaan 52 / B- 3020 Herent

KADOC / Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving

Adres / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven

Telefoon / +32 (0) 16 32 35 00

Fax / +32 (0) 16 32 35 01

E-mail / postmaster@kadoc.kuleuven.be

Internet / <http://kadoc.kuleuven.be>

Giften voor KADOC / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 432-0000011-57 van de K.U.Leuven met vermelding 'gift KADOC TQO-MECEN1-P3610'.

Vanaf 30,00€ wordt een fiscaal attest bezorgd.

Cover: studenten doen opmetingen en maken schetsen in de tuin van de Gentse Sint-Lucasschool, ca. 1900.

- 4 De middenstand in de jaren 1930
Verslagboek Middenstandsverbond Oost-Vlaanderen
- 6 Een monument onthuld
Het historisch patrimonium van de Sint-Lucasschool Gent
- 11 CVP en kinderliteratuur
Nieuwe KADOC-publicaties

4	6	6
6	11	11

De middenstand in de jaren 1930

Verslagboek Middenstandsverbond Oost-Vlaanderen

Onlangs bood het Rijksarchief aan KADOC een belangrijke aanwinst aan. Het verslagboek van het Provinciaal Christelijk Middenstandsverbond van Oost-Vlaanderen (1931-1939) was in de jaren 1950 verzeild geraakt in het archief van de provinciale Kamer van Ambachten en Neringen, een overheidsinstelling met zetel in Gent. De Kamers werden onlangs opgedoekt en hun archieven werden overgedragen aan de collega's van het Rijksarchief. Het nu door hen aan KADOC overgemaakte verslagboek biedt een waardevolle kijk op het boeiende verhaal van de Oost-Vlaamse middenstandsorganisatie tijdens de woe- lige jaren 1930.

Op papier bestond er reeds een provinciale koepel van de christelijke middenstandsbonden in Oost-Vlaanderen sinds 1919. Maar feitelijk bleef het werkingsbereik van het Gentse Provinciaal Middenstandssecretariaat (PMS) van textielindustriële en volksvertegenwoordiger Fernand Van Ackere in de Lange Kruisstraat beperkt tot het arrondissement Gent-Eeklo. Pas vanaf 1930, na de verzoening van de fractie-Van Ackere met de concurrerende Gentse middenstandsorganisatie Algemeen Comiteit "De Middelstand" (Korenmarkt) en met de christelijke middenstandsbeweging van het Waasland, kon het verbond echt worden samengeroepen. Op de eerste vergadering van 1 mei 1931 waren afgevaardigden aanwezig uit Sint-Niklaas, Temse, Wetteren, Zele, Oudenaarde en vanzelfsprekend het arrondissement Gent-Eeklo.

Het verbond ontplooidde een min of meer continue werking in de jaren 1930. Het was

vooral een politiek forum, gedomineerd door Van Ackere (1878-1958), zijn secondant Kamiel Struyvelt (1886-1961) en zijn beschermeling Jozef Duchâteau (1896-1968) uit Wetteren. Ook de Gentse schepen Jules Storme (1887-1955) en de Wase volksvertegenwoordiger Florent Beeckx (1869-1937) hielden er geregeld tussenkomsten. De gespannen verhoudingen in de nationale middenstandsbeweging lieten wel hun sporen na. Het Oost-Vlaamse verbond voer een onafhankelijke politieke koers, aanleunend bij de conservatieve vleugel van de katholieke partij, de Federatie van Kringen. Het had zich in 1927 losgescheurd van de door Boerenbond en ACW gesteunde Christelijke Landsbond van de Belgische Middenstand.

In de jaren 1930 kregen de kleine zelfstandige ondernemers langzamerhand spreekrecht op het sociaal-politieke forum. Het waren turbulente jaren. De harde economische crisis bracht tal van zelfstandigen en familiebedrijven op de rand van de afgrond. De concurrentiedruk in de kleinhandelssector nam hand over hand toe, een gevolg van de modernisering en democratisering van de grootdistributie (bijvoorbeeld eenheidsprijswinkels) én van de toename van het aantal winkeltjes, veelal als bijverdienste van arbeiders, bedienden en ambtenaren. Het economische en monetaire beleid van de regering was volledig geënt op de grote (vooral Waalse) exportgerichte industriële sectoren. De door de crisis getroffen zelfstandigen begonnen zich ijlings te organiseren. Tal van ad-hoccomités en protestformaties zagen het levenslicht. Die formuleerden soms erg radicale politieke eisen. Sommige zelfstandigen droomden ronduit van een "nieuwe politieke orde" en ventileerden hun

zwartwerk, de reglementering van de handelspraktijken (de zogenaamde handelspolitie), de groeiende sociale lasten van de werkgevers, de hoge elektriciteitsstarieven, de concurrentie van grootwarenhuizen en verbruikscoöperaties, de kinderbijslag voor zelfstandigen, de organisatie van het beroepskrediet enzovoort. Het Oost-Vlaamse middenstandsverbond, met onder anderen Van Ackere en Storme, heeft in de jaren 1930 ook in belangrijke mate geijverd voor een stroomlijning van het overleg tussen de overheden en de georganiseerde zelfstandigen. De door hen ontwikkelde (corporatistische) modellen hebben duidelijk invloed uitgeoefend op de cruciale wetten die in de naoorlogse jaren voor de zelfstandigen werden afdgedwongen, bijvoorbeeld de vestigingswet (1959), de wekelijkse rustdag (1960) en de wet op de handelsvestigingen (1974).

Illustratie: een passage uit het verslag van de vergadering van 9 april 1932 van het Provinciaal Middenstandsverbond van Oost-Vlaanderen.

Een monument onthuld Het historisch patrimonium van de Sint-Lucasschool Gent

De Gentse Sint-Lucasschool is in meer dan één betekenis een 'monument' in de architectuur- en kunstgeschiedenis van ons land. Gesticht in 1862 volgens de inzichten van een comité van invloedrijke ultramontaanse notabelen en gedragen door een lokale gemeenschap van de broeders van de Christelijke Scholen, luidde ze de oprichting in van een reeks architectuur- en kunstschole. Doorgaans worden die instellingen vereenzelvigd met de Sint-Lucasneogotiek, die dé vormtotaal werd van het organisatiekatholicisme in de jaren voor en na 1900. De activiteiten van de Gentse school resulteerden in een uiterst gevarieerd patrimonium (archieven, boeken, gebouwen, kunsthistorische objecten, plannen, ...). Het geniet terecht de aandacht van erfgoedzorgers. Het gaat om een waardevol, verscheiden, maar ook uitermate complex geheel. Om diverse redenen kozen de verantwoordelijken van de school in 2002-2003 niet voor een bewaring in situ, maar voor herbesteding. KADOC kreeg grote delen van het papieren patrimonium toevertrouwd, dat momenteel wordt ontsloten. Hierbij een stand van zaken.

Publicaties

De Gentse Sint-Lucasschool bezat een ruime verzameling gepubliceerd materiaal. Die boeken en tijdschriften werden geregistreerd. Naast de klassieke velden van de titelbeschrijving, was er daarbij aandacht voor historisch relevante informatie als eigendomsaanduidingen en opdrachten. Waar de publicaties uitein-

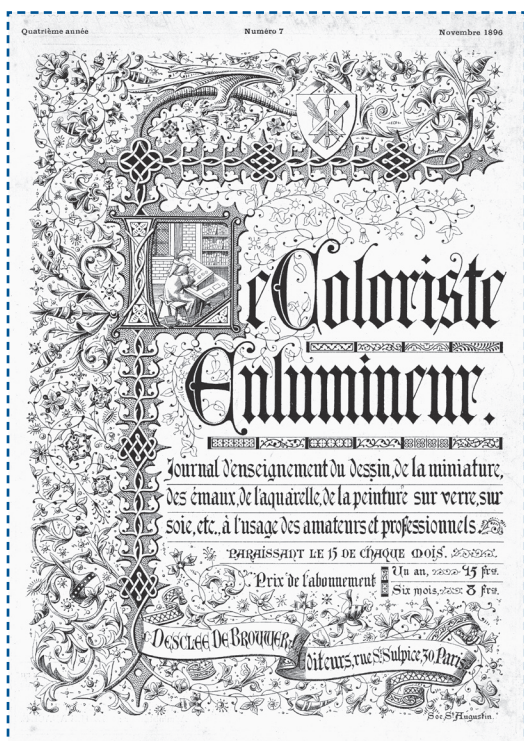
delijk ook zullen terechtkomen, de onderzoeker zal via die aanpak steeds een zicht bewaren op het totale bibliotheekbezit van klooster en school. Na de registratie werd een voorstel van herbesteding uitgewerkt voor de publicaties, dat ter goedkeuring aan de Raad van Bestuur van Sint-Lucas zal worden voorgelegd. De departementsbibliotheek van Sint-Lucas kon al een selectie voor eigen gebruik maken en kan na de afwerking van de lijst opnieuw een voorkeur uitspreken. Voor de verdere herbesteding komen vooral Gentse instellingen in aanmerking. KADOC zelf bewaart de publicaties die in nauw verband staan met het archief en met de geschiedenis van de broeders en hun onderwijsapostolaat. De uiteindelijke bestemming van ieder boek of tijdschrift wordt aangeduid in de overzichtscatalogus.

Archief

Het archief van de Sint-Lucasschool is door zijn omvang (verscheidene honderden strekkende meter), diversiteit en incoherentie wellicht het moeilijkste geheel dat ooit op KADOC terechtkwam. Wat bewaard bleef vanaf 1862, is geen organisch gegroeid geheel of het resultaat van een zorgzame archiefopbouw of consequente archiefpolitiek. De broeders bewaarden en ordenden vooral om praktische redenen, in functie namelijk van hun lessen en projecten. Archieven van broeders, docenten en directeurs verhuisden meermaals. Externe bestanden van bijvoorbeeld lekendocenten en oud-leerlingen werden eraan toegevoegd.

Illustratie: het atelier van Adrien Hubert Bressers in de Peperstraat in Gent, ca. 1890. Een foto uit het archief van de Gentse Sint-Lucasschool.

Om alle informatie over de herkomst, context en samenhang van die archiefonderdelen zo maximaal mogelijk te bewaren, werd inzake ontsluiting gekozen voor een 'archeologische' aanpak. Samenhang en chronologie tussen archiefonderdelen werden vastgesteld, oorspronkelijke bestanden werden afgebakend of gereconstrueerd, documenten en bundels van eenzelfde archiefvormer werden opnieuw samengebracht enzovoort. Het eindresultaat van die werkwijze is geen mooie, piramidaal opgebouwde archiefboom, waarin elk bestand zijn plaats krijgt. Wel resulteerde ze in een geheel van tientallen bestanden en documentaire verzamelingen die vaak naast en los van elkaar staan en toevallig in eenzelfde bewaarplaats zijn beland. In een tweede fase wordt

Illustratie links: Le Coloriste Enlumineur, een tijdschrift uit het archief van de Sint-Lucasschool.

Illustratie rechts: broeder Alfred-Maurice leidt koning Albert rond in het Museum van de Sint-Lucasschool, 1929. Minister Heyman werpt een blik in de camera.

elk bestand apart geordend en beschreven, niet via een uniforme en globale werkwijze, maar via het meest aangewezen instrument: een inventaris, een plaatsingslijst, een thematische lijst enzovoort. Die lijsten naderen nu hun voltooiing.

Archieven

Om praktische redenen - zo behouden we het overzicht - werden de verschillende bestanden en collecties in vier groepen onderverdeeld.

1. Archiven van de broedergemeenschap

Het gaat om bestanden die te maken hebben met het bestuur en het leven van de community, evenals om archieven van individuele broeders, met dossiers gevormd vanuit hun pedagogische opdracht, hun directiefunctie, hun religieuze activiteiten of eventuele externe taken (in onderwijs of elders). Zo zijn delen van het persoonlijke archief aanwezig van de

Katholieke School van Buijterskerke - Waasmunster.

Ontwerp tot het maken van een verdiep op School en Klooster.

Begrotingstoestel der uit te voeren werken.

1.	<i>Afnemen van het dak, zinken goten enz. enz.</i>				
	<i>Dak der School.</i>	<i>2 x 24,00 x f.50 =</i>	<i>300,00</i>		
	<i>Dak van het Klooster.</i>	<i>12,00 x f.50 =</i>	<i>78,00</i>		
			<i>Totaal</i>	<i>378,00</i>	<i>0,80 189,00</i>

broeders Marès-Joseph (de eerste directeur), Firmin De Smidt, Urbain Van Mechelen, Alfred-Maurice (inspecteur van de Sint-Lucasscholen in België) en Hilduard Vanhandenhove.

2. Archieven van de onderwijsinstelling

Het schoolarchief is een sterk versnipperd geheel met grote lacunes en weinig homogene series. Interessant en vollediger is het archief van de oud-leerlingenwerking in de Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef (met onder andere het archief van Henri Pauwels, deken van de Gilde). Daarnaast kwam het archief over van het Genootschap van Sint-Vincentius a Paulo en van de KSA, beide verbonden aan de Sint-Lucasschool. In het schoolarchief bleven ook vele didactische collecties van vooral iconografische aard bewaard.

3. 'Vreemde' of externe archieven

Het betreft de archieven van onder anderen Stephan Mortier (beeldhouwer en provinciaal architect Oost-Vlaanderen), Hendrik Geirnaert (leraar en architect van vele kerkrestauraties) en architect Frans Van Hove. Ook enkele parochiearchieven en restanten van de architec-

Illustratie: een bestek van architect Hendrik Geirnaert van een school in Waasmunster, 1900.

tenarchieven van onder anderen Auguste Van Assche en Arthur Verhaegen behoren tot die categorie.

4. 'Archief van het archief'

Het gaat voornamelijk om de administratieve bundels van archivaris Michel Bourgois, met onder andere de resultaten van grootschalige prospectie- en registratie-operaties en met uitgebreide kant-en-klare antwoorden op de vele vragen naar informatie over personen en projecten.

'Probleemcategorieën'

Het archief van de Sint-Lucasschool bevat enkele 'probleemcategorieën'. Zo zijn er grote volumes geïsoleerde tekeningen, plannen en foto's. In KADOC zullen die documenten de gescheiden bewaring krijgen die ze vergen, maar tegelijk zullen ze zo maximaal mogelijk worden gekoppeld aan een archiefvormer en indien mogelijk aan een archiefbestanddeel. Dat is een hele krachttoer. Het gaat bijvoorbeeld om duizenden plannen in alle formaten, technieken en ontwerpstadia, soms in perfecte staat, soms nauwelijks nog hanteer- of identificeerbaar. Van tientallen architecten bleven zo

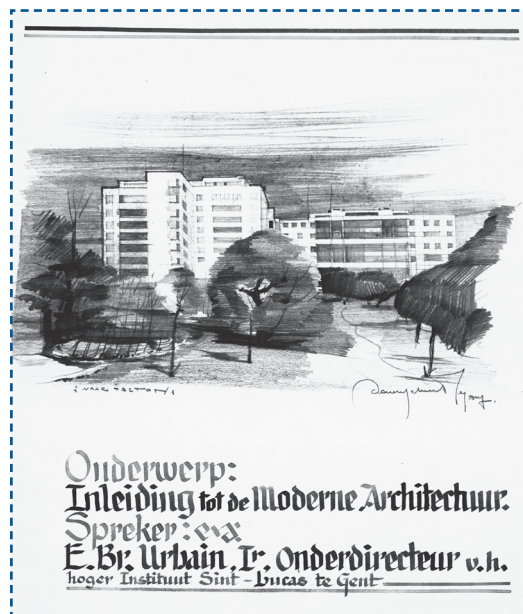

plannen bewaard, onder anderen van Mortier, Geirnaert, Verhaegen, Gust Hoste, Adrien Bressers, Frans Van Hove, Roels, Mommens en Jean-Baptiste Bethune. Soms gaat het slechts om één plan, soms om honderden. In de mate van het mogelijke wordt getracht de onderzoeker een totaalbeeld te geven van een project en van alle documentcategorieën (briefwisseling, financiële documenten, plannen, foto's) die daarover bewaard bleven.

Een tweede probleemcategorie vormt die van de studentenwerken. Het gaat om duizenden plannen, detailtekeningen, schetsen, opmetingsoefeningen en opdrachten in het kader van monumentenzorg, figuurtekenen, natuurstudies, oefeningen compositie, anatomie enzovoort. Ook al bleef maar een fragment bewaard, dat zeker niet representatief is voor 140 jaar onderwijsverleden, toch gaat het om een waardevol geheel. De werkjes worden geordend per opleiding en vak en daarbinnen

Illustratie links: een ontwerp van Stephan Mortier van een medaillon voor Joris Helleputte, 1887.

Illustratie rechts: uit het verslagboek van de oud-leerlingengilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef, 1947.

chronologisch, om ze vervolgens te laten aansluiten bij het schoolarchief.

De uiteindelijke doelstelling van de hier geschetste ordenings- en beschrijvingsoperatie is het maximaal ter beschikking stellen van het archief, zowel aan de bewaargever (de school) als aan externe onderzoekers, wat ook hun vraag of invalshoek is. Tegelijk wordt gestreefd naar een verantwoorde en duurzame materiële conservering, aangepast aan de diverse documentcategorieën, zodat dat waardevolle erfgoed ook in de toekomst veilig wordt gesteld. Onderzoekers en geïnteresseerden zullen met hun gevarieerde vragen blijvend terechtkunnen in dat patrimonium. Soms zoeken zij naar concrete informatie over een oud-leerling, een oud-docent of een welbepaald projectdossier. Soms is hun vraagstelling breder en betreft ze ideologische, onderwijskundige, pedagogische, religieuze, culturele en/of artistieke thema's. Voor al die diverse invalshoeken biedt het Sint-Lucaspatrimonium een rijkdom aan historische informatie.

Godfried Kwanten

CVP en kinderliteratuur

Nieuwe KADOC-publicaties

Het najaar is traditioneel sterk op 'het boek' gericht. Het Andere Boek en de Boekenbeurs komen eraan en de grote feesten op het einde van het jaar nodigen uit tot een 'literaire' aankoop. Alle uitgeverijen zorgen ervoor dat ze dan kunnen uitpakken met hun beste producten. Ook KADOC laat zich niet onbetuigd. Niet minder dan vijf boeken worden de volgende maanden gepubliceerd. Hier stellen we u twee KADOC-studies voor die eind september door Universitaire Pers Leuven op de markt worden gebracht: het doctoraat van Wouter Beke over de CVP in de jaren 1945-1968 en de *proceedings* van het KADOC-colloquium *Religion, Children's Literature and Modernity in Western Europe, 1750-2000*.

Illustratie: twee "hoofdrolspelers" in de publicatie De ziel van een zuil naast elkaar op het CVP-congres van 1960: Theo Lefèvre (rechts) en Gaston Eyskens.

De ziel van een zuil

In 1945 wordt de Christelijke Volkspartij boven de doopvont gehouden. Figuurlijk dan toch, want in tegenstelling met de vooroorlogse Katholieke Partij wil ze niet-confessioneel zijn en zich richten tot alle mensen, zowel tot gelovigen als niet-gelovigen, tot Vlamingen en Walen, tot werknemers, werkgevers, zelfstandigen en boeren. De CVP wil, met andere woorden, een *catch-all* partij zijn. Die partij, een van de cruciale pijlers van de christelijke zuil, wordt in de periode 1945-1968 intens geconfronteerd met de drie grote breuklijnen die door politiek België lopen: de levensbeschouwelijke, de sociaal-economische en de communautaire. Die laatste leidt in 1968 tot de splitsing van de tot dan unitaire CVP.

In de uitvoerige KADOC-Studie *De ziel van een zuil* onderzoekt politoloog Wouter Beke haarfijn hoe die breuklijnen ook in de CVP zelf een rol spelen. Vooraf legt hij in een theoretisch luik het begrip *catch-all* partij uit. De school-

kwestie, met Pierre Harmel als centrale figuur, vormt de 'kapstok' van het levensbeschouwelijke hoofdstuk. De 'strijd om de ziel van het kind' krijgt uiteindelijk zijn beslag in het schoolpact. De relaties met de sociale organisaties in de jaren 1950 en het travaillisme in de jaren 1960 zijn de belangrijkste thema's in de sociaal-economische discussie. De communautaire problematiek schetst de auteur tegen de achtergrond van de koningskwestie en de schoolstrijd. In het begin van de jaren 1960 leiden de taalwetgeving en de vastlegging van de taalgrens tot nieuwe Waals-Vlaamse verhoudingen en tot scherpe tegenstellingen binnen de CVP. Uiteindelijk is Leuven-Vlaams de splinterbom voor de partij, waarmee het boek afsluit.

Religie en kinderliteratuur

In het derde deel van de reeks KADOC-Studies on Religion, Culture and Society belicht een 25-tal onderzoekers hoe de relatie tussen religie, jeugdliteratuur en moderniteit in West-Europa is geëvolueerd sinds de Verlichting. Precies als gevolg van het proces van culturele differentiatie ontwikkelt de jeugdliteratuur zich als een autonoom literair systeem. Pedagogen en literatuurcritici treden daarbij in debat over de rol van de jeugdliteratuur, waarin de spanning tussen ethiek en esthetiek centraal staat. In dat proces van culturele differentiatie is religie, als zingevingssysteem en kerkinstituut, teruggedrongen tot een marginale factor binnen één van de vele subculturen. In *Children's Literature, Religion and Modernity* wordt die verschuiving in de relatie tussen religie en jeugdliteratuur vanuit een interconfessioneel oogpunt belicht. Zowel de joodse, rooms-katholieke, protestantse als anglicaanse religie komen daarbij aan bod.

Illustratie: tekening uit het sprookjesboek van koningin Fabiola, De twaalf wonderlijke sprookjes uit 1961.

Het proces van religieuze modernisering wordt zichtbaar in diverse aspecten van de jeugdliteratuur. Zowel de diversifiëring van genres, de positie van auteurs en de evolutie van het lezerspubliek, als de rol van illustraties en zelfs de bedrijfseconomische positie van de uitgevers worden geanalyseerd. Het is trouwens opmerkelijk hoe religieuze instituten, katholieke uitgevers die bisschoppelijke erkenning genieten, en confessionele organisaties voor lectuurbegeleiding in de diverse West-Europese landen een verschillende inbreng hebben als uitgever, distributeur of controle-instantie. De bundel is vooral vernieuwend in de wijze waarop onderliggende religieuze, ideologische en culturele stromingen die de moderne jeugdliteratuur beïnvloeden, op een comparatieve manier worden blootgelegd.

Beide publicaties kunnen via bijgevoegde folder of via de KADOC-website worden besteld. Daar vindt u ook alle technische informatie.

Patricia Quaghebeur / Luc Vints